राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग

सिंहदरबार, काठमाडौं

आर्थिक वर्ष २०८०/८१ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानका आधार सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई गरिएको सिफारिस

सिफारिस मितिः २०७९/११/०४ गते, बिहीबार

१. पृष्ठभूमि

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको रहेको छ। नेपालको संविधानमा तीनै तहका सरकारका बीचमा राज्यशक्तिको बाँडफाँट गरिएको छ। तहगत सरकार बीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने व्यवस्था संविधानले नै सुनिश्चित गरेको छ। तीन तह बीचको सहकारिताको एउटा महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण रहेको छ। संघीय प्रणालीलाई गतिशील बनाउने कार्य वित्तीय संघीयताले गर्दछ र यसको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कडीको रुपमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण रहेको हुन्छ। अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणअन्तर्गत सङ्घीय संरचना भएका मुलुकहरूमा विशिष्ट राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तिका साथै बहुतहगत सरकारहरू बीचमा नीतिगत समन्वय कायम गर्न र सार्वजनिक सेवाको मानक तथा गुणस्तर हासिल गर्न सङ्घ सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई शर्त सहितको वित्तीय अनुदान उपलब्ध गराउने अभ्यास रहेको पाइन्छ।

प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने एवं राष्ट्रिय नीति र कार्यक्रम तथा मानकको प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गर्ने र प्रदेश तथा स्थानीय तहको वित्तीय स्वायत्तता कायम गरी यी दुई पक्ष बीचमा सन्तुलन कायम गर्ने विषय आफैमा अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको छ। अतः वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान बीच सन्तुलन कायम गरी प्रदेश वा स्थानीय तहको कार्यगत स्वायत्ततालाई अक्षुण्ण राख्ने चुनौती पनि रहेकै हुन्छ। सङ्घीय शासन प्रणालीको लामो अनुभव भएका मुलुकहरू समेत अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनका यस्ता समस्याबाट पूर्ण रूपमा मुक्त भएको पाइँदैन। नेपालको सन्दर्भमा पनि सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने संवैधानिक र कानुनी व्यवस्था रहेको छ। त्यसरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा एकातर्फ अनुदान वितरणमा समन्यायिकता होस् र अर्कोतर्फ प्रदेश तथा स्थानीय तहको स्वायत्ततालाई पनि अक्षुण्ण राख्न सकियोस् भन्ने हेतुले नै सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने र ती आधारहरू कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था नेपालको संविधान र अन्य प्रचलित ऐनहरू समेतमा गरिएको छ। सोही व्यवस्थाबमोजिम आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको आधार यस आयोगबाट तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको छ।

२. कानुनी व्यवस्था

क. नेपालको संविधान

नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान सम्बन्धमा नेपालको संविधानमा देहायका व्यवस्थाहरू रहेका छन्:

- धारा ६० को उपधारा (३) - प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुनेछ।
- धारा ६० को उपधारा (६) - नेपाल सरकारले सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान, समपूरक अनुदान वा अन्य प्रयोजनका लागि दिने विशेष अनुदान वितरण सम्बन्धी व्यवस्था सङ्घीय कानुन बमोजिम हुनेछ।
- धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) - राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुनेछ।

ख. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) देहाय (घ) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई दिने अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने काम, कर्तव्य र अधिकार यस आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ।

सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानुन बमोजिम उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा नेपाल सरकार तथा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) र सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) मा उल्लिखित विषयहरूलाई आधार लिई गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। उक्त उपदफा (१) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानुन बमोजिम उपलब्ध गराउने वित्तीय समानीकरण अनुदानका सम्बन्धमा नेपाल सरकार तथा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले देहायका आधार लिई सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ:

(क) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,

(ख) अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था,

(ग) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,

(घ) प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता,

(ङ) प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा,

(च) प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,

(छ) प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता।

ग. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा (१) मा नेपाल सरकारले प्रदेश वा स्थानीय तह वा नेपाल सरकारको कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न संविधानको धारा २५१ को उपधारा

(१) देहाय (ग) अनुसार आयोगले तोकेको आधार बमोजिम प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ। साथै, सोही दफाको उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिम सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा नेपाल सरकारले योजना कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक शर्त तोक्नेछ र सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले त्यस्तो शर्तको पालना गर्नुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ।

घ. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा २२ बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्रदान गरिने राजस्व बाँडफाँट र अनुदान रकमको हस्तान्तरण प्रचलित कानुनबमोजिम अर्थ मन्त्रालयबाट हुनेछ।

ङ. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७

सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ को दफा १३ मा प्रदेश भित्र पर्ने र प्रदेशबाट कार्यान्वयन हुने प्रदेशस्तरीय आयोजनाको तर्जुमा प्रदेश सरकारले गर्नेछ। स्थानीय तह भित्र पर्ने र स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने स्थानीयस्तरीय आयोजनाको तर्जुमा स्थानीय सरकारले गर्नेछ।

च. राष्ट्रिय सभा संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति, २०७९

- नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तह र प्रदेशबाट स्थानीय तहको वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको अंश बजेटको अनुपातमा बढाउँदै लैजाने विधिको परिपालना गर्ने।
- सङ्घले प्रदेश र स्थानीय तह तथा प्रदेशले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान पठाउँदा क्रियाकलापगत रुपमा नपठाई विषयगत रुपमा क्षेत्रगत शर्त, लक्ष्य र अपेक्षित उपलब्धी तोकेर एकमुष्ट पठाउने व्यवस्था गर्ने।

छ. नेपाल सरकारको सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्ययोजना, २०७९

सशर्त अनुदानका नाममा स-साना योजना तथा कार्यक्रम बाँडफाँट गर्ने प्रवृत्ति अन्त्य गराउने।

३. सशर्त अनुदान सम्बन्धमा आयोगले गरेको अध्ययन, अनुसन्धान तथा विश्लेषण

सशर्त अनुदानको आधार तयार गर्ने क्रममा संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) ले मार्गदर्शन गरेबमोजिम आयोगले आवश्यक अध्ययन अनुसन्धानको कार्य सम्पादन गरेको छ। यस क्रममा सशर्त अनुदानको सैद्धान्तिक आधार एवम् नीतिगत व्यवस्थाको सूक्ष्म विश्लेषण गर्नुका साथै हालसम्मको कार्यान्वयनको अवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई समेतसँगै राखेर विश्लेषण गरिएको छ। सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने पक्ष अर्थात नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालयका उच्च पदस्थ कर्मचारीहरू तथा त्यस्तो अनुदान प्राप्त गरी कार्यान्वयन गर्ने पक्ष अर्थात प्रदेश र स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा अधिकृत कर्मचारीहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया सम्पन्न गरी सशर्त अनुदान कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धमा जानकारी लिने र सुधारका उपायहरूको खोजी गर्ने कार्य भएको छ। सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा आयोगले गरेको सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था अध्ययन गर्न सशर्त अनुदानको कार्यक्रमको मन्त्रालयगत बजेट विनियोजन र आयोगको सिफारिस अनुसारका ७ वटा आधारमध्ये कुन आधारलाई लिइएको हो। सो व्यहोरा खुल्ने गरी

विनियोजन विवरण माग गरेकोमा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयले उक्त विवरण उपलब्ध नगराएको हुँदा आयोगको सिफारिस अनुसार सशर्त अनुदानमा बजेटको व्यवस्था गरे वा नगरेको एकीन गर्न सकिएन।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले वित्तीय सङ्घीयतासम्बन्धी विषय विज्ञहरूसँग अन्तरक्रियाको माध्यमबाट राय परामर्श, सशर्त अनुदान वितरण सम्बन्धमा आयोगले विगतमा सिफारिस गरेका आधारहरू र सोको कार्यान्वयन अवस्था अवलोकन तथा सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रियाबाट सशर्त अनुदानको औचित्य र प्रभावकारिता परीक्षण गरिएको छ। साथै, यस सम्बन्धमा बाह्य विज्ञमार्फत स्वतन्त्र अध्ययन, अनुसन्धान गराएर समेत आयोगले पृष्ठपोषण प्राप्त गरेको छ।
सशर्त अनुदान सम्बन्धमा आयोगले गरेको अध्ययन, अनुसन्धान तथा सरोकारवाला निकायहरूसँग गरेको अन्तरक्रियाको क्रममा सहभागीहरूबाट औंल्याईएको विद्यमान अवस्था र सुधारका लागि प्राप्त सुझावको संक्षिप्त विवरण देहायबमोजिम रहेको छः

क. सशर्त अनुदानको तथ्याङ्कीय प्रवृत्ति विश्लेषणः सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि हस्तान्तरण गर्न विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण तथा सशर्त अनुदानको प्रवृत्तिको विश्लेषण देहायबमोजिम रहेको छः

अ. प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदानको विश्लेषण

रकम रु. करोडमा

आर्थिक वर्ष	संघीय सरकारको कुल बजेट रकम रू.	प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदान		प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदान		प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान	
		रकम रू.	कुल बजेटमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत
२०७५/७६	१३१५१६	११३४३	८.६२	६३१३	५५.६६	५०३०	४४.३४
२०७६/७७	१५३२९६	९९८४	६.५१	४४५४	४४.६१	५५३०	५५.३९
२०७७/७८	१४७४६४	९९८७	६.७७	३६३५	३६.४०	५५१९	५५.२६
२०७८/७९	१६३२८३	१०३७०	६.३५	३५८७	३४.५९	५७९५	५५.८८
२०७९/८०*	१७९३८३	१२९४६	७.२१	५७१६	४४.१५	६१४३	४७.४५

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

- प्रदेश सरकारको लागि विनियोजन भएको बजेटबाट संघ सरकारले फिर्ता गरेको रकम घटाउँदा यस आर्थिक वर्षको उक्त रकममा केही घटी हुने

- सङ्घीय सरकारको कुल बजेटमा प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदानको हिस्सा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि २०७८/७९ सम्म घट्दो क्रममा रहेकोमा आर्थिक वर्ष

२०७९/८० मा अघिल्ला वर्षको तुलनामा सामान्य रुपमा वृद्धि भएको छ। प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदान रकम आर्थिक वर्ष २०७५/७६, २०७६/७७, २०७७/७८ , २०७८/७९ र २०७९/८० मा क्रमशः रू.६३१३, ४४५४, ३६३५ , ३५८७ र ५७१६ करोड रहेको देखिन्छ। सो अनुसार गत वर्षमा सशर्त अनुदानको अनुपात बढेको र वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सा घटेको देखिन्छ। सरकारले आर्थिक वर्ष २०७९/८० को बजेट वक्तव्यको बुँदा नं. ३४८ मा उल्लिखित नीतिको प्रतिकूल हुने देखियो।

आ. स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदानको विश्लेषणः

रकम रू. करोडमा

आर्थिक वर्ष	संघीय सरकारको कुल बजेट रकम रू.	स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदान		स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदान		स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान	
		रकम रू.	कुल बजेटमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत
२०७५/७६	१३१५१६	१९५०५	१४.८३	१०९८४	५६.३१	८५२०	४३.६८
२०७६/७७	१५३२९६	२१३८२	१३.९५	१२३८७	५७.९३	८९९४	४२.०६
२०७७/७८	१४७४६४	२६२७५	१७.८२	१६१०८	६१.३१	९००५	३४.२७
२०७८/७९	१६३२८३	२८३०१	१७.३३	१७३४९	६१.३०	९४५५	३३.४१
२०७९/८०**	१७९३८३	३००३७	१६.७५	१८३७२	६१.१६	१००२३	३३.३६

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर सरकारी वित हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

- ** स्थानीय सरकारको लागि विनियोजन भएको बजेटबाट संघ सरकारले फिर्ता गरेको रकम घटाउँदा यस आर्थिक वर्षको उक्त रकममा केही घटी हुने

सङ्घीय सरकारको कुल बजेटमा स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदानको परिमाण आर्थिक वर्ष २०७७/७८ र २०७८/७९ को तुलनामा २०७९/८० मा घटेको छ। स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा सशर्त अनुदानको हिस्सा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ५६.३१ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ६१.३० प्रतिशत र २०७९/८० मा ६१.१६ प्रतिशत पुगेको छ। यसै गरी स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ४३.६८ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ३३.४१ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा ३३.३६ प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको छ। एकातर्फ खर्चको आवश्यक्ता र राजस्व क्षमताको वित्तीय अन्तर कम भएको आधार विना नै स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय हस्तान्तरणको रकम घटाउँदा स्थानीय सरकारमा योजना र कार्यक्रम संचालनको लागि रकम अपर्याप्त हुने देखिन्छ भने अर्कोतर्फ कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय

समानीकरण अनुदानको हिस्सा घट्नु तथा सशर्त अनुदानको हिस्सा बढ्नुले स्थानीय तहको वित्तीय स्वायत्तता, विनियोजन कुशलता र नतिजामा नकारात्मक असर पर्न सक्ने हुँदा आगामी दिनमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सा वृद्धि गर्न पर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

(इ) प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको अनुपात

रकम रु. करोडमा

प्रदेशको नाम	आर्थिक वर्ष२०७७/७८				आर्थिक वर्ष २०७८/७९				आर्थिक वर्ष २०७९/८०			
	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान		वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान		वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत
प्रदेश नं १	७९९	१४.४९	५७३	१५.७८	८५६	१४.७८	५९६	१६.६३	९००	१४.६६	८६९	१५.२१
मधेश	७०२	१२.७३	५९४	१६.३५	७३९	१२.७६	५५७	१५.५४	७८१	१२.७२	१००६	१७.६१
बागमती	७७१	१३.९८	५८४	१६.०८	७८५	१३.५५	५७३	१५.९९	८४०	१३.६८	१००९	१७.६६
गण्डकी	७११	१२.८९	४२०	११.५६	७४२	१२.८१	४१८	११.६६	७९२	१२.९०	६९१	१२.१०
लुम्विनी	७६३	१३.८३	५७३	१५.७८	८०२	१३.८५	६२३	१७.३८	८५४	१३.९१	८७१	१५.२५
कर्णाली	९६३	१७.४६	४४९	१२.३६	१०१४	१७.५१	३९८	११.११	१०७२	१७.४६	५६९	९.९६
सुदुरपश्चिम	८०७	१४.६३	४३९	१२.०९	८५४	१४.७४	४१९	११.६९	९००	१४.६६	६९८	१२.२२

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर सरकारी वित हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

नोटः * प्रदेशलाई हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल सशर्त/वित्तीय समानीकरण अनुदानको आधारमा प्रदेशगत प्रतिशतलाई तालिकामा देखाइएको छ।

प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई यस आयोगले संविधान तथा कानुनबमोजिम उनीहरूको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता समेतको विश्लेषणका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्दै आएको छ। त्यस्तो अनुदान रकमलाई प्रदेश — प्रदेश बीच तथा स्थानीय तहहरू बीचको क्षितीजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Gap) सम्बोधनका लागि आदर्श अनुपातमा अनुदान वितरणको रूपमा लिँदा ती प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने सशर्त अनुदानको अनुपातमा ठूलो उतार — चढाव देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७७/७८, २०७८/७९ र २०७९/८० मा प्रदेश नं.१, मधेश प्रदेश, बागमती प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशले कुल वित्तीय समानीकरण अनुदान हस्तान्तरणमा प्राप्त गरेको प्रादेशिक हिस्साको तुलनामा कुल सशर्त अनुदान वितरणमा प्राप्त गरेको प्रादेशिक हिस्सा अधिक रहेको छ भने गण्डकी, कर्णाली र सुदुरपश्चिम प्रदेशले प्राप्त गर्ने सशर्त अनुदानको प्रादेशिक हिस्सा वित्तीय समानीकरण अनुदानको तुलनामा घटी देखिन्छ। यसबाट सशर्त अनुदानको परिमाण के कस्ता वस्तुगत तथ्यबाट तय गरिएको हो भन्ने एकिन गर्न सकिएन।

(ई) स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको रकम र अनुपात

रकम रू. करोडमा

आर्थिक वर्ष	वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम	सशर्त अनुदान रकम	वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको अनुपात
२०७७/७८	९००५	१६१०८	१:१.७९
२०७८/७९	९४५५	१७३४९	१:१.८३
२०७९/८०	१००२३	१८३७२	१:१.८३

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

स्थानीय तहहरूलाई प्रदान गरिएको कुल वित्तीय समानीकरण अनुदान र कुल सशर्त अनुदानको अनुपात आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा १:१.७९ रहेकोमा त्यस्तो अनुपात वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०७८/७९ र २०७९/८० मा १:१.८३ हुन पुगेको छ।

यसले गर्दा स्थानीय तहहरू बीचमा रहेको क्षितीजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Gap) लाई वित्तीय समानीकरण अनुदानमार्फत समानुपातिक रूपमा सम्बोधन गर्न गरिएको प्रयासलाई सशर्त अनुदानको कारण असर परेको अनुमान गर्न सकिन्छ। अतः आगामी दिनमा सशर्त अनुदान वितरण गर्दा यसलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानसँग प्रतिस्पर्धी (Competitive) नभई परिपूरक (Complementary) को रूपमा निश्चित आधारहरुमा आधारित रहेर वितरण गर्नु आवश्यक देखिएको छ।

(उ) आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा जिल्ला भित्रका स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको अवस्था विश्लेषण

रकम रू. करोडमा

न्यून हिस्सामा सशर्त अनुदान पाउने				अधिक हिस्सामा सशर्त अनुदान पाउने			
जिल्लाको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान	सशर्त अनुदान	प्रतिशत (सशर्त/समानीकरण)	जिल्लाको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान	सशर्त अनुदान	प्रतिशत (सशर्त/समानीकरण)
मनाङ	२८.८१	३१.८०	११०.४	पर्वत	७२.७४	२०६.५८	२८४
मुस्ताङ	३६.२८	४७.६६	१३१.४	कास्की	१०६.२५	२८८.५९	२७१.६१
धादिङ	१९४.८८	२६२.२६	१३४.६	जाजरकोट	७२.०३	१९५.३५	२७१.२१
काठमाडौ	२९५.२३	४०४.८६	१३७.१	अर्घाखाँची	७७.९१	२१०.०९	२६९.६६
धनुषा	२५३.४९	३६०.२४	१४२.१	रुकुम पश्चिम	६५.७५	१७१.९९	२६१.५८

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका, २०७९/८० अर्थ मन्त्रालय)

नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७९/८० को लागि विनियोजन गरेको जिल्लागत सशर्त अनुदान बापतको रकम उक्त जिल्ला भित्रको स्थानीय तहहरूले प्राप्त गरेको कुल वित्तीय समानीकरण अनुदानसँग

तुलना गर्दा माथि देखाइए अनुसारको अवस्था रहेको देखिन्छ। जसअनुसार पर्वत जिल्लाका स्थानीय तहहरूले आ.व. २०७९/८० को लागि वित्तीय समानीकरण अनुदान बापत रू. ७२ करोड ७४ लाख पाउँदा सशर्त अनुदान रू. २ अर्ब ६ करोड ५८ लाख पाएको अवस्था छ, जुन जिल्लागत वित्तीय समानीकरण अनुदानको तुलनामा तुलनामा २८४ प्रतिशत हुन्छ। तर, मनाङ जिल्ला भित्रका स्थानीय तहहरूले आ.व.२०७९/८० को लागि वित्तीय समानीकरण अनुदान रू. २८ करोड ८१ लाख पाउँदा सशर्त अनुदान रू. ३१ करोड ८० लाख मात्र पाएको अवस्था छ। यो सशर्त अनुदानको रकम मनाङ जिल्ला भित्रका सबै स्थानीय तहहरूले प्राप्त गरेको वित्तीय समानीकरण अनुदानको तुलनामा ११०.४ प्रतिशत हुन्छ। यस प्रकार स्रोत साधनमा असमानता कायम हुँदा सङ्घीयताको मर्म अनुसार बजेट विनियोजन भएको देखिएन।

(उ) आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा स्थानीय तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको रकम र अनुपातको पालिकागत अवस्था विश्लेषण

रकम रू. करोडमा

न्यून हिस्सामा सशर्त अनुदान पाउने				अधिक हिस्सामा सशर्त अनुदान पाउने			
स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान	सशर्त अनुदान	प्रतिशत (सशर्त/समानीकरण)	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान	सशर्त अनुदान	प्रतिशत (सशर्त/समानीकरण)
नार्पा भूमि गाउँपालिका, मनाङ	७.१७	४.२२	५९	फलेवास नगरपालिका, पर्वत	११.३७	४९.८७	४३८
टोखा नगरपालिका, काठमाडौं	२७.४५	१८.८१	६८.५	मुसिकोट नगरपालिका, रुकुम (पश्चिम)	१३.०८	४९.३१	३७७
साईपाल गाउँपालिका, बझाङ	७.३२	५.१४	७०.२१	अमरगढी नगरपालिका, डँडेलधुरा	१०.८०	३८.१४	३५३

स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका, २०७९/८० अर्थ मन्त्रालय)

सरकारले आर्थिक वर्ष २०७९/८० को लागि विनियोजन गरेको सशर्त अनुदान र वित्तीय समानीकरण अनुदानको पालिकागत विवरण तुलना गर्दा फलेवास नगरपालिका पर्वतले वित्तीय समानीकरण अनुदान रू.११ करोड ३७ लाख पाउँदा सशर्त अनुदान रू. ४९ करोड ८७ लाख पाएको छ, जुन वित्तीय समानीकरणतर्फ विनियोजित अनुदानको तुलनामा सशर्त अनुदानको अंश ४३८% रहेको देखिन्छ। त्यसै गरी मुसिकोट नगरपालिकाले वित्तीय समानीकरण अनुदानको तुलनामा ३७७% सशर्त अनुदान प्राप्त गरेको छ भने अमरगढी नगरपालिकाले वित्तीय समानीकरण अनुदानको तुलनामा ३५३% सशर्त अनुदान प्राप्त गरेको छ। तर, सोही आर्थिक वर्षमा नार्पाभूमि गाँउपालिकाले वित्तीय समानीकरण अनुदानको तुलनामा ५९% रकम मात्र सशर्त अनुदानको रुपमा प्राप्त गरेहको छ। संघीय व्यवस्थाको सफलता भनेको स्रोत र साधनमा समान अवसर पनि हो। यसरी सशर्त अनुदान असमान तरिकाले वितरण गर्ने प्रवृत्तिमा सुधार गरिनु पर्दछ।

(ऊ) **आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा भएका अभ्यासहरूको विश्लेषण**

- सङ्घीय संचित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्ने गरी सङ्घीय संसदबाट पारित भएको बजेट प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो बजेटमा समावेश गरी क्रमशः प्रदेशसभा र गाउँ/नगरसभाबाट पारित गरी कार्यान्वयनको चरणमा रहेको अवस्थामा आर्थिक वर्षको बीचमा सङ्घले प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट फिर्ता गरी आफैले कार्यान्वयन गर्ने अभ्यास गरेको छ। यस्तो प्रवृत्ति एकातर्फ तीनै तहका सरकारका विनियोजन ऐनको प्रतिकुल हुने र अर्कोतर्फ सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय विधायिकाले आफ्नो बजेटमा समावेश गरी पारित गरेको बजेट केन्द्रबाट हेरफेर गर्ने प्रवृत्तिले प्रदेश र स्थानीय सरकारको वित्तीय स्वायत्ततामा समेत प्रहार गरेको छ। यस्तो कदम आगामी दिनमा नहुने व्यवस्थाको सुनिश्चितता संघले मिलाउनु पर्दछ ।
- चालु आ. व. २०७९/८० को बजेट वक्तव्यको बुँदा नं. ३४८ मा ... वित्तीय सङ्घीयतालाई सुदृढ बनाउन प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदानको अंश क्रमशः वृद्धि गर्दै सशर्त अनुदानलाई राष्ट्रिय नीति र महत्वका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न एकमुष्ट हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको उल्लेख छ, तर प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदानको रुपमा बजेट विनियोजन गर्दा एकमुष्ट बजेटको व्यवस्था नगरी रकमगत (Line item) रुपमा स-साना क्रियाकलाप नै सङ्घबाट समावेश गरी पठाएको पाइएकोले बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित नीतिको विपरित भएको देखिन्छ। संसदमा प्रस्तुत बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित सशर्त अनुदान एकमुष्ट हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था आगामी आर्थिक वर्षमा कार्यान्वयन गरिनु पर्दछ।
- सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा आर्थिक वर्षको बीच-बीचमा पनि कार्यक्रमहरूमा सशर्त अनुदान जाने गरेको देखिन्छ। यसरी आर्थिक वर्षका बीच-बीचमा रकम बाँड्ने प्रवृत्तिले प्रदेश र स्थानीय सरकारको बजेटमा समावेश नगरी खर्च हुने अवस्था सृजना भएको देखिन्छ। यस्तो प्रवृत्तिले वित्तीय उत्तरदायित्व कमजोर हुने र वित्तीय संघीयताको प्रतिकूल हुने देखिन्छ।

ख. नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूसँगको छलफल एवम् अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

- सशर्त अनुदानको रकम क्षेत्रगत उपलब्धीहरू तोकी एकमुष्ट अनुदान उपलव्ध गराउने,
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट एउटै वा उस्तै प्रकृतिका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू सँगसँगै सञ्चालन गर्ने अवस्थाको अन्त्य गर्नुपर्ने,
- मन्त्रालगत बजेट सूचना प्रणाली (LMBIS) मा बजेट प्रविष्टि गर्दा आयोगले सिफारिस गरेका सशर्त अनुदानको आधारहरू खुलाउनुपर्ने,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा समायोजन भई गएका कर्मचारीहरूको तलबभत्ता लगायतका सुविधाहरू वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट पठाउने,
- सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा आयोजना नतोकी एकमुष्ट अनुदानको व्यवस्था गरी नतिजासँग आबद्ध गर्नुपर्ने।

ग. प्रदेश सरकारका मन्त्रालयसँगको छलफल एवम् अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

- सशर्त अनुदानमा सञ्चालन हुने आयोजना प्रदेश तथा स्थानीय तहको प्राथमिकतामा आधारित हुनुपर्ने,
- सबै किसिमका अनुदानहरूको बजेट सीमा निर्धारित समयभित्र प्रदेश तथा स्थानीय तहले पाउनुपर्ने,
- आयोजना बैंकमा समावेश भएका आयोजनाहरूबाट सम्भाव्य आयोजना छनौट गरी सशर्त अनुदान परिचालन गर्नुपर्ने,
- सरकारका तहहरू बीचको अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरणलाई पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउनुपर्ने,
- टुक्रे बजेट र योजना नियन्त्रण गरी नतिजामूखी योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने,
- सशर्त अनुदानको न्यूनतम र अधिकतम सीमा तोकिनुपर्ने, साथै निश्चित सूचकको प्रगतिको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको विकासको आवश्यकता, पूर्वाधारको अवस्था, आन्तरिक स्रोतको उपलब्धता तथा कार्यान्वयन क्षमताको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने,
- नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरी सिफारिस गरेका सशर्त अनुदानका आधार र सुझावहरू पूर्ण रूपमा पालना गर्नुपर्ने,
- प्रदेशसभाबाट पारित बजेटमा समावेश भएका कार्यक्रमहरू नेपाल सरकारले आर्थिक वर्षको मध्यावधिमा समेत फिर्ता लिने प्रवृत्ति प्रदेश सरकारको स्वयात्तताको प्रतिकूल हुने हुँदा यस्तो प्रवृत्ति आगामी दिनमा नदोहोरिने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।

घ. स्थानीय तहसँगको छलफल एवम् अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

- नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानका आयोजना तथा कार्यक्रम स्थानीय तहको आवश्यकता र प्राथमिकता अनुकूलको हुनुपर्ने,
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका आयोजनाहरूको थ्रेसहोल्ड निर्धारण हुनुपर्ने,
- समग्र अनुदानमा वित्तीय समानीकरणको हिस्सा बढी र सशर्तको हिस्सा कम हुनुपर्ने,
- संविधानतः स्थानीय तहको एकल अधिकार भित्रको विषय र आफ्नै स्रोत विनियोजनमार्फत् आयोजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिरहेको क्षेत्रमा पनि सशर्त अनुदान प्राप्त हुँदा आयोजना वा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुन गई उपलब्ध स्रोतसाधनको सन्तुलित वितरण र मितव्ययीपूर्ण उपयोगमा चुनौती सिर्जना भएको हुँदा सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने क्षेत्र, आधार र मानदण्ड स्पष्ट हुनुपर्ने,
- स्थानीय तहमा उपलब्ध जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमताभन्दा बाहिरका कार्यक्रममा समेत सशर्त अनुदान प्राप्त हुने गरेबाट त्यस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन नसकी स्थानीय तहको कार्य प्रगतिको अवस्था कमजोर देखिन गएको हुँदा क्षमता विकासमा जोड दिनुपर्ने,
- सशर्त अनुदानको रकमलाई क्रमशः कम गर्दै त्यस्तो रकमलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानमा थप गर्नुपर्ने जसले गर्दा स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र प्राथमिकताका आयोजनामा कुशलतापूर्वक रकम विनियोजन र कार्यान्वयन गर्नसक्ने।

४. **आर्थिक वर्ष २०८०/८१ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको आधारहरूः**

संवैधानिक व्यवस्था, कानुनमा तोकिएका आधारहरू र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूलाई दृष्टिगत गर्दै मुख्यतयाः देशव्यापी रूपमा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने, राष्ट्रिय मानक स्थापित गर्ने वा सोको सुनिश्चितता गर्ने र प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने विषयहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा लिई आयोगद्वारा गरिएका अध्ययन अनुसन्धान समेतका आधारमा नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा देहायका आधारहरू तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको छः

(१) **नेपाल सरकारको अधिकारको सूची भित्रका कुनै विषय वा कार्यक्रम र आयोजना प्रदेश वा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नेपालको संविधानको अनुसूची-५ बमोजिम नेपाल सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका कुनै विषय सम्बन्धी आयोजना वा कार्यक्रम कुनै प्रदेश वा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गराउँदा लागतका दृष्टिले मितव्ययी, सेवा प्रवाहका दृष्टिले प्रभावकारी एवं दीगोपना हुने देखिएमा त्यस्तो आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि आवश्यक सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

(२) **राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमलाई प्रदेश तथा स्थानीय तहमार्फत् कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने क्रममा मूलतः नेपाल सरकारको कार्य जिम्मेवारीमा रहेको कुनै आयोजना वा कार्यक्रमलाई प्रदेश वा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था भएमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

(३) **प्रदेश तथा स्थानीय तहमा राष्ट्रिय मानक स्थापना वा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नागरिकका मौलिक हकको कार्यान्वयन तथा राज्यको तर्फबाट आम नागरिकलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने आधारभूत सेवा सुविधाको सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट तय भएका न्यूनतम राष्ट्रिय मानकलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा उपलब्ध अन्य वित्तीय स्रोतबाट कार्यान्वयन वा स्थापित गराउन नसकिने अवस्थामा त्यस्ता राष्ट्रिय मानकको कार्यान्वयन गराउन आवश्यक रकम सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदानको रूपमा उपलब्ध गराउन सक्ने।

(४) **अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता परिचालन भएका कार्यक्रम वा आयोजना प्रदेश वा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नेपाल सरकार र अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकाय वा मुलुकसँग भएको सम्झौताबमोजिम प्राप्त हुने वैदेशिक सहायताबाट सञ्चालन हुने कुनै आयोजना वा कार्यक्रम प्रदेश वा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गराउँदा लागतका दृष्टिले मितव्ययी एवम् सेवा प्रवाहका दृष्टिले प्रभावकारी हुने देखिएमा त्यस्तो आयोजना वा कार्यक्रमका लागि उपलब्ध वित्तीय स्रोत सशर्त अनुदानको रूपमा उपलब्ध गराउन सक्ने।

(५) **सन्तुलित विकासका निमित्त आवश्यक रणनीतिक महत्वका परियोजनाहरूः** आर्थिक, सामाजिक तथा पूर्वाधार विकासको राष्ट्रिय औषत स्तरभन्दा सारभूत रूपमा पछाडि रहेका प्रदेश वा स्थानीय तहमा विकासको त्यस्तो निश्चित विषय क्षेत्रलाई सम्बोधन गर्ने रणनीतिक महत्वका आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नतिजा सूचकमा आधारित रहेर सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

५. सशर्त अनुदान सम्बन्धी सुझावहरू

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान सम्बन्धमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) देहाय (घ) ले गरेको व्यवस्था बमोजिम आयोगको तर्फबाट नेपाल सरकारलाई निम्न बमोजिमका सुझावहरू उपलब्ध गराइएको छः

(१) नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (३) मा *"प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुनेछ"* भन्ने उल्लेख भए अनुसार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको भूमिका सुनिश्चित हुने गरी विद्यमान ऐन, कानुन र कार्यप्रणालीमा आवश्यक संशोधन गरिनुपर्ने।

(२) नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा यस आयोगले तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गरेका आधारहरूको पूर्ण पालनाको सुनिश्चितता हुनुपर्ने। यसका निमित्त सिफारिस भएका आधारहरू नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट सबै सरोकारवाला निकायहरूलाई सञ्चार हुनुपर्ने, साथै बजेट तथा कार्यक्रम तयारीको चरणदेखि नै सशर्त अनुदान अन्तर्गत प्रस्तावित कुनै पनि आयोजना वा कार्यक्रम आयोगले सिफारिस गरेको कुन आधार अनुरूपको हो भनी प्रविष्टि, अभिलेख र प्रतिवेदन गर्ने प्रणालीको स्थापना हुनुपर्ने। नेपाल सरकारले सशर्त अनुदानबाट कार्यान्वयन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको लागि शर्तहरू तय गर्दा आयोगले तोकेका आधारहरूको प्रतिकुल नहुने गरी तोक्ने।

(३) सशर्त अनुदानलाई समेत मुलुकको सन्तुलित विकासको लक्ष्यसँग आवद्ध गरी निश्चित नीति, सूचक र मानदण्डमा आधारित रहेर पारदर्शी रूपमा प्रदान गर्नुपर्ने।

(४) नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा राष्ट्रिय नीति, प्राथमिकता, दीर्घकालीन लाभ र फराकिलो तथा समतामूलक आर्थिक वृद्धिलाई प्रत्यक्ष टेवा दिने प्रकृतिका ठूला तथा मझौला र रणनीतिक महत्वका आयोजनाको कार्यान्वयनमा जोड दिनुपर्ने; तर प्रदेश तथा स्थानीय तहको एकल अधिकार र जिम्मेवारी भित्रका विषयमा वा स-साना आयोजना र कार्यक्रममा यस्तो अनुदान उपलब्ध नगराउने।

(५) प्रदेश तथा स्थानीय तहको वित्तीय स्वायत्तता र व्यवस्थापकीय क्षमतालाई बलियो बनाउँदै लैजाने उद्देश्यसहित कुल अनुदानमा सशर्त अनुदानको हिस्सा क्रमशः कम गर्दै लैजाने र त्यसको परिपूर्ति वित्तीय समानीकरण अनुदानमार्फत् गर्दै जाने।

(६) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने आयोजनाप्रति सम्बन्धित तहको अधिकतम् स्वामित्व कायम गर्न र कार्यान्वयन प्रक्रियामा व्यवस्थापकीय कुशलता र खर्च दक्षता समेत सुनिश्चित गर्नका लागि नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउँदा आयोजना भित्रका खर्च शीर्षक वा उपशीर्षक नै नतोकी त्यस किसिमको स्वायत्तता सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई नै हुने गरी क्षेत्रगत आयोजना वा कार्यक्रम र लक्ष्य तथा अपेक्षित उपलब्धी जस्ता विषयहरू मात्र तोकेर एकमुष्ट अनुदान हस्तान्तरण गर्ने।

(७) नेपालको संविधानको अनुसूची-६ (प्रदेशको अधिकारको सूची) र अनुसूची - ८ (स्थानीय तहको अधिकारको सूची) का विषयहरू कुनै निश्चित राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम र मानदण्डभित्र रही

कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थामा मात्र निश्चित अवधि वा सीमाभित्र रहेर सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने, सो बाहेकका निरन्तर रुपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने विषयलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट सम्बोधन गर्ने।

(८) प्रदेश वा स्थानीय तहको अधिकारका विषयसम्बन्धी साविकमा सङ्घबाट बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भई कार्यान्वयन भइरहेका क्रमागत अधुरा कार्यक्रम वा आयोजनालाई पूर्णता दिनको लागि आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि त्यस्ता आयोजनाहरूका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानमा एकमुष्ट अनुदानको रुपमा बजेट हस्तान्तरण गर्ने। तर, प्रदेश वा स्थानीय तहले सालबसाली रूपमा खर्च गर्नुपर्ने, चालु प्रकृतिका वा विद्यमान पूर्वाधारको मर्मत सम्भार र सञ्चालनसँग सम्बन्धित तथा उपभोक्ता समितिको सहभागिता वा लागत साझेदारीमा निरन्तर रूपमा सञ्चालन हुने परियोजना वा कार्यक्रमको हकमा सशर्त अनुदान विनियोजन नगरी सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहको आन्तरिक स्रोत विनियोजनलाई प्रश्रय दिने।

(९) समान प्रकृतिका उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न विषयगत मन्त्रालयहरूबाट तर्जुमा गरिएका कार्यक्रम वा आयोजना कार्यान्वयनका लागि सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा त्यस्ता कार्यक्रम वा आयोजनामा दोहोरोपना नपर्ने गरी एकीकृत रुपमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने।

(१०) सशर्त अनुदानअन्तर्गत हस्तान्तरण हुने कार्यक्रम कार्यान्वयनका शर्तहरू स्पष्ट, मापनयोग्य र कार्यान्वयनयोग्य हुनुपर्ने।

(११) प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई आयोजना प्राथमिकीकरण गर्न र बजेट विनियोजनलाई यथार्थपरक बनाउन एकमुष्ट सशर्त अनुदानको रुपमा बजेट विनियोजन भई सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकारका विषयगत मन्त्रालय र सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको संलग्नता र समन्वयमा मात्र गर्ने।

(१२) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन भएका योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रगति विवरण नेपाल सरकारका सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयमा नियमित रूपमा प्रतिवेदन हुने सुनिश्चितता गर्नुपर्ने।

(१३) नेपाल सरकारले बजेट तर्जुमा गर्दा मन्त्रालयगत रुपमा अबण्डा राखी आर्थिक वर्षको बीच बीचमा रकम बाँड्ने प्रवृत्तिले प्रदेश र स्थानीय सरकारको बजेटमा समावेश नगरी खर्च हुने अवस्था सृजना भएको हुँदा आर्थिक वर्षको बीच बीचमा रकम बाँड्ने प्रवृत्तिको अन्त्य गरी सशर्त अनुदानको सबै रकम बजेट तर्जुमाकै बखत विनियोजन गर्नुपर्ने।

विपद्जन्य अवस्था, महामारी वा अन्य आकस्मिक परिस्थितिको रोकथाम, नियन्त्रण तथा प्रतिकार्य र पुनर्स्थापना गर्नुपरेको अवस्थामा बाहेक आर्थिक वर्षको बीचमा कुनै पनि नयाँ कार्यक्रम वा आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्न थप सशर्त अनुदान हस्तान्तरण नगर्ने।

(१४) आगामी आर्थिक वर्षको सशर्त अनुदान बजेट कार्यान्वयन गर्न छुट्टै कार्यविधि आवश्यक पर्ने अवस्थामा त्यस्तो कार्यविधि स्वीकृत गरी चालु आर्थिक वर्षको असार मसान्तभित्र प्रदेश तथा स्थानीय तहमा उपलब्ध गराउनुपर्ने।

(१५) **नेपाल सरकारको अनिवार्य दायित्व रहने खर्च भुक्तानी गर्नुपर्ने अवस्थाः**

साविकमा नेपाल सरकारबाट नियुक्ति पाई हाल प्रदेश वा स्थानीय तहको कार्यक्षेत्र भित्रको सेवामा संलग्न रहेका शिक्षक, स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक र सेवा

सुविधाबापतको रकम सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय तहलाई आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि वित्तीय समानीकरण अनुदानमा उपलब्ध गराउने।

(१६) **पूर्वाधारसम्बन्धी क्रमागत वा अधुरा आयोजनालाई पूर्णता दिन आवश्यक अवस्थाः** साविकमा नेपाल सरकारबाट निर्माण कार्य आरम्भ भएका र सङ्घीयता कार्यान्वयनसँगै प्रदेश वा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रमा परेका पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी क्रमागत वा अधुरा आयोजनालाई पूर्णता दिन आवश्यक रकम आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि त्यस्ता आयोजनाहरूका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानमा एकमुष्ट अनुदानको रुपमा बजेट हस्तान्तरण गर्ने।

(१७) वैदेशिक सहयोगबाट सञ्चालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरू संघीयताको अवधारणा र तहगत सरकारको कार्यजिम्मेवारी अनुसार परिचालन गर्ने परिपाटी अबलम्वन गर्नेतर्फ ध्यान दिने।